

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

КОЖЕВНИКОВА Вікторія Олександрівна - доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Л. Юзькова

ORCID: 0000-0002-0410-6756

УДК 347. 122: 007

DOI 10.32782/NP.2022.3.21

Стаття присвячена розгляду особливостей здійснення та правових підстав набуття авторського права. У цій науковій статті аналізуються положення національного законодавства та відомі доктрини й концепції для визначення базових посилок підходу щодо розуміння сутності здійснення та окремих підстав набуття авторського права з огляду на існуючі там теорії. Проведено аналіз сучасної правової системи авторського права. Розглянуто окремі порушення у сфері авторського права в процесі його здійснення та набуття. А як відомо, чинне законодавство України та, зокрема, Цивільний кодекс, побудовані по моделі германської (пандектної) системи права. Тому автор вважає, що зарубіжний досвід саме країн континентальної (пандектної) системи права має особливе значення для формування сучасного українського законодавства у сфері авторського права.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, здійснення права, підстави набуття, твір, виключне право, особисті немайнові права, майнові права, виникнення авторського права, оприлюднення, право доступу, публічне використання.

Постановка проблеми

У нашій державі за сучасних умов відсутній єдиний підхід щодо розуміння особливостей здійснення та правових підстав набуття авторського права. Напевно тому законодавець України виходить із правового положення, згідно з яким авторські права виникають на підставі факту створення тво-

ру, і при цьому не вимагаються додержання будь яких формальностей.

Здебільшого аналізуючи сучасні праці вітчизняних науковців щодо аналізу сучасного законодавства України, зазначаємо, що хоч і передбачено можливість використання особою, яка має авторське право, для сповіщення про свої права спеціального знаку, встановленого законом, та можливість реєстрації авторського права на твір (ч. 2 ст. 437 ЦК України, ст. 11 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»), проте такі дії в контексті набуття майнових авторських прав не є ні правостворюючими юридичними фактами, ні елементами юридичного складу, необхідного для виникнення таких прав [1.с.137]. Із зазначеного слідує, що доцільно, у першу чергу, проаналізувати положення чинного цивільного законодавства України у сфері авторського права, сучасні закони окремих іноземних держав та новітні відомі там доктрини й сучасні концепції для встановлення базових посилок підходу щодо правового розуміння особливостей здійснення та правових підстав набуття авторського права. Відтак зарубіжний досвід окремих, досліджуваних нами держав цієї системи права має беззаперечно впливати на формування сучасного українського законодавства в межах здійснення та підстав набуття авторського права.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання щодо особливостей здійснення та правових підстав набуття авторського права розглядаються багатьма науковцями в

Україні і за її межами. А саме, теоретичні засади здійснення авторського права й окремі аспекти правового регулювання відносин щодо правових підстав набуття авторського права висвітлені у наукових працях: Азімова Ч.Н., Бачило І.Л., Бегової Т.І., Богуславського М.М., Венгерова А.Б., Власової О.В., Дідук А.Г., Дозорцева В.А., Жукова В.І., Ізмайлової О.В., Капіци Ю.М., Копилова В.А., Коссака В.М., Кохановської О.В., Крижної В.М., Кузьміна А.Е., Кулініч О.О., Носіка Ю.В., Підпригори О.А., Підпригори О.О., Петрова Є.В., Погуляєва С.Ю., Попова О.В., Розенберга В., Рощина О.П., Саніахметової Н.О., Северіна В.А., Сергєєва О.П., Сіренка І.А., Слядневої Г.О., Топалової Л.Д., Чобота О.А., Шершеневича Г.Ф., Шишки Р.Б., Шишки О.Р., Штумпфа Г., Якубівський І.Є., Ясечко С. В. та ін.

Мета та завдання дослідження

За сучасних умов актуальним є питання про особливості, правову природу здійснення та підстави набуття авторського права як в Україні, так і в ряді іноземних держав. Саме тому метою даної роботи є визначення базових посилок підходу щодо розуміння особливостей здійснення авторського права в сучасному національному законодавстві.

Реалізація поставленої мети дозволяє сформулювати наступні завдання: чітко дослідити правову природу, поняття і зміст авторського права; ґрунтовно проаналізувати особливості правового регулювання авторського права його здійснення, та підстави набуття в вітчизняній доктрині та законодавстві.

Основний матеріал

Удосконалення механізму цивільно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності вимагає наявності відповідного комплексного підходу. У цьому аспекті доводиться констатувати, що зміни, які були внесені у законодавство України про інтелектуальну власність за останні роки, фокусуєчись на вирішенні окремих питань, не містили цілісного, системного підходу, і, як наслідок, не справили відчутного позитивного впливу на стан правової охорони інтелектуальної власності [1.с.8].

Як відомо, суб'єктивні права учасників відносин у сфері інтелектуальної власності мають значення лише за умови, що вони можуть бути здійснені. Так, авторські права тісно пов'язані з самою особою (автором), вони можуть бути передані іншій особі лише в чітко визначеному законом порядку. Отже, авторські права здійснюються особисто особою (автором), яка таким правом наділена. Разом з тим, передбачається підстава, за якої авторські (суміжні) права можуть здійснюватися іншою особою або може надаватися допомога у їх здійсненні. Крім того, у процесі здійснення певних видів авторських прав суб'єктів постають окремі проблемні питання, які зумовлені невизначеністю в теоретичному характері досліджуваних відносин.

Традиційно суб'єктивне право в змістовному навантаженні поєднує три можливості: 1) вид і міра можливої поведінки уповноваженої особи; 2) можливість вимагати відповідної поведінки від інших зобов'язаних осіб; 3) можливість звернутися в разі необхідності до заходів примусу для здійснення другої можливості (зокрема, до мір захисту) [2.с.226].

Під суб'єктивним правом у літературі розуміють «міру можливої поведінки», або «вид і міру можливої поведінки» уповноваженої особи, юридично визнані можливості конкретного суб'єкта – учасника суспільних відносин, якими він може скористатися або не скористатися, на його розсуд. Від такого загального правила відштовхуються науковці, моделюючи авторський підхід до визначення суб'єктивного права, у тому числі й авторського. Відповідно, під ним розуміють допустиму поведінку учасника; а міра – це межа можливої поведінки учасника, що визначена законом. Тому, загалом, суб'єктивне право виникає на основі норм об'єктивного права, які, зазвичай, визначають межі можливої (дозволеної) поведінки учасника відповідних відносин [3.с.200] у сфері авторського права.

Втім, розуміння об'єктивного права як однієї з передумов виникнення й динаміки суб'єктивного права, не тільки не заперечує, а й навпаки, підтверджує висновок про існування нерозривного зв'язку

та взаємозумовленості вказаних проявів права. Відповідно, дослідження проблем здійснення суб'єктивного права неможливо провести ізольовано від питання здійснення об'єктивного права [4.с.10]. Відтак, в об'єктивному значенні право розглядають як систему норм поведінки учасника відносин у сфері авторського права, які встановлені та санкціоновані державою.

Суб'єктивне авторське право – передбачений нормами об'єктивного права ступінь можливої поведінки особи (автора, творця). Суб'єктивне авторське право є поєднанням трьох правомочностей:

➤ права реалізації, що полягає в можливості вимагати від зобов'язаного суб'єкта авторського права здійснювати юридичні та фактичні дії;

➤ права вимоги, що полягає у можливості вимагати від зобов'язаного суб'єкта авторського права виконання ним певних обов'язків [5.с.31]. З наведеного слідує, що головна особливість здійснення суб'єктивного авторського права – це саме можлива, а не належна поведінка особи автора (творця).

Відповідно до ст. ст. 11, 437 ЦК України та ст. 11 ЗУ «Про авторське право та суміжні права», майнові авторські права виникають на підставі факту створення твору, і при цьому не вимагається додержання будь-яких формальностей (депонування примірників, реєстрація, застереження про збереження авторського права, нотаріальні посвідчення, сплата зборів, виготовлення або випуск у світ примірників твору тощо) [1.с.137].

Так, на думку Р. Б. Шишки підставою первісного виникнення виключного авторського права на твір є факт оприлюднення твору. Факт створення твору є підставою виникнення лише особистих немайнових прав автора. Залишаючись невідомим публіці, твір є для автора «своїм» тільки суто у фактичному, а не юридичному сенсі, оскільки інші особи (які протистоять автору), не маючи відомостей про сутність твору, не можуть мати уявлення про об'єкт виключних правовідносин, учасниками яких вони, відповідно до загальнопоширеної думки, нібито є [6.с.36-37]. Визначення поняття «оприлюднення» закріплено у ст. 1 ЗУ «Про авторське

право та суміжні права»: здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо. Разом з тим, науковець І. Є. Якубівський, досліджуючи окреслену проблематику з цього приводу, зауважив, що наведена вище позиція є непослідовною. Якщо зважати на те, що до оприлюднення твору правовідношення щодо нього не може виникати, незрозуміло, чому в такому випадку визнано існування особистих немайнових правна твір. Як слушно зазначено в літературі, для визнання твору оприлюднення не має значення, яка кількість осіб фактично з ним ознайомилася, важливим є лише, аби твір був доступним для загального відома [1,с. 138]. Разом з тим, варто наголосити, що фактичне винесення твору на загал, не є свідченням його публічного оприлюднення з огляду, на те, що лише з моменту дійсного набуття прав автора (особистих немайнових та/або майнових) можна говорити про юридичний факт створення окремого твору.

У національному законодавстві прийнято пов'язувати виникнення авторського права зі створенням твору у відповідності до ст. 437 ЦК України і ст. 11 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», однак у науковій літературі з цього приводу наголошують на певну відмінність. Так, у ЗУ «Про авторське право і суміжні права» створення твору розглядається як юридичний факт, що є підставою виникнення авторського права, тоді як ЦК України створення твору визначає момент у часі, з якого виникає це право. У цьому відношенні положення ст. 437 ЦК України сформульовано не достатньо конкретно, оскільки точне визначення моменту виникнення авторського права на твір вимагає відповіді на питання про те, відколи твір вважається створеним [1.с.139]. О. В. Басай, визначивши створення об'єкта права інтелектуальної власності у вузькому значенні (як юридичний факт) як вираження в об'єктивній формі нового результату інтелектуальної, творчої діяльності, який відповідає критеріям охороноздатності,

встановленим у законодавстві [7.с.144-145]. Із зазначеного слідує, що твір може розглядатися лише в об'єктивній формі, на думку вченого, проте такий підхід залишається в науці дискусійним.

У сучасній юридичній літературі з цього приводу наголошується, що сучасний рівень законотворення обумовлює появу постійних колізій законодавчих актів. Вказана проблема не вирішується зазначенням невідповідностей актів законодавства в наукових публікаціях чи Рекомендаціях парламентських та комітетських слухань. Одним із напрямків її вирішення, на наш погляд, є врахування попереднього досвіду прийняття кодексів, приписи яких визначають, що зміни можуть вноситися виключно законами про внесення змін [8.с.200] до кодифікованих нормативно-правових актів України.

Висновок

Наближення законодавства України з інтелектуальної власності загалом та авторського права, зокрема, до законодавства Європейського Союзу є стратегічним пріоритетним кроком у розвитку вітчизняного законодавства України, крім того, зобов'язання, взяті нашою державою, ще з підписання Угоди про асоціацію наблизили нормотворця до здійснення істотних змін як ЦК України, так і спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності та авторського права.

Література

1. Якубівський І.Є. Набуття, здійснення та захист майнових прав інтелектуальної власності в Україні : монографія / І.Є. Якубівський.- Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018.-522 с.
2. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ 2006. 226 с.
3. Кожевникова В. О. Обмеження прав суб'єктів сімейних відносин: проблеми теорії та практики: монографія / В. О. Кожевникова. Київ: «Комп'ютерний дизайн», 2019. 520 с.

4. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алтера, 2017. С. 10.

5. Сімейне право України.2-ге вид. пер. та доп. Навч. посіб. К. Центр учбової літератури, 2011. С. 31.

6. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. Справ, 2002. С.77-78.

7. Басай О. В. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків у сфері інтелектуальної власності (проблеми теорії): дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2015. С.144-145.

8. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія/ за заг.ред. Н. С. Кузнецової.- Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021.-690с.

References:

1. Yakubovskiy I.E. Acquisition, implementation and protection of property rights of intellectual property in Ukraine: monograph / I.E. Yakubivskiy.- Lviv: LNU named after Ivan Franko, 2018.-522 p.
2. Stefanchuk M. O. The limits of the exercise of subjective civil rights: diss. Ph.D. law Sciences: 12.00.03 / Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv 2006. 226 p.
3. Kozhevnikova V. O. Limiting the rights of subjects of family relations: problems of theory and practice: monograph / V. O. Kozhevnikova. Kyiv: «Computer design», 2019. 520 p.
4. Kot O.O. Implementation and protection of subjective civil rights: problems of theory and judicial practice: monograph. Kyiv: Altera, 2017. P. 10.
5. Family law of Ukraine. 2nd ed. trans. and additional Education manual K. Center of educational literature, 2011. P. 31.
6. Shishka R. B. Protection of intellectual property rights: copyright aspect: monograph. Kharkiv: View of the National internal university Affairs, 2002. P.77-78.
7. Basai O. V. Grounds for the emergence of civil rights and obligations in the sphere of intellectual property (problems of the theory): diss. ... Doctor of Law. of science Odessa, 2015. P.144-145.

8. Recodification of civil legislation of Ukraine: challenges of time: monograph/edited by N. S. Kuznetsova. - Odesa: «Helvetika» Publishing House, 2021.-690 p.

Kozhevnikova Victoria Alexandrovna - doctor of Law, Professor of the Department of international and European law of the Khmelnytsky university of management and right for the name of L. Yuz'kova
E-mail: bojko.v1909@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0410-6756

**FEATURES OF IMPLEMENTATION
AND LEGAL GROUNDS OF ACQUISITION
OF COPYRIGHT**

The article is devoted to consideration of the peculiarities of implementation and legal grounds for acquiring copyright. This scientific article analyzes the provisions of national legislation and known doctrines and concepts to determine the basic premises

of the approach to understanding the essence of the exercise and individual grounds for acquiring copyright in view of the existing theories. An analysis of the modern legal system of copyright has been carried out. Separate violations in the field of copyright in the process of its implementation and acquisition are considered. And, as you know, the current legislation of Ukraine, and in particular the Civil Code, is built on the model of the German (pandect) legal system. Therefore, the author believes that the foreign experience of countries with a continental (pandect) legal system is of particular importance for the formation of modern Ukrainian legislation in the field of copyright.

Keywords: *copyright, related rights, exercise of right, grounds of acquisition, work, exclusive right, personal non-property rights, property rights, creation of copyright, publication, right of access, public use.*